

SÜRGÜN VE GÖÇ -BİR SÜRGÜNÜN HİKÂYESİ: FAHRETTİN MURTAZAOĞLU

İsmet ÇETİN*

Özet

Türk kültür coğrafyası, ister etnik, ister inanç ve siyasî düşüncelere bağlı olarak sürekli hareket halinde olmuştur. Özellikle 20. Yüzyılın başından itibaren yapılan tehcirler, sürgünler, göçler, adeta bir soykırıma dönüşmüştür. 1951 yılından itibaren dünya kamuoyu tarafından yeni yeni tanımlanan göç ve göç çevresinde oluşan başka kavramlar-yerinden edilmişlik, sürgün, iltica, mülteci, vb.- zaman zaman yasal düzenlemelerin yapılmasını zorunlu kılmıştır. Asya ve Avrupa ile Avrasya bölgesinde yaşayan Türkler, ya gruplar halinde, ya tek tek ya da aileler halinde yerlerinden edilmişlerdir. Yerinden/ yerlerinden edilmişlik kavramı içinde “vatandan edilmişlik” kavramına dikkat çekeceğimiz bu bildiride, Samsun-Batum-Omsk; Omsk-İstanbul-Trabzon-Samsun hattında bir “vatandan edilmişlik!”e maruz kalmış aile, ailenin hayat tarzı ve geliş gidişlerde yerleştikleri/ yerleştirildikleri kültür alanındaki kültür ve yaşamak istedikleri Türk kültürünü yaşama halleri ele alınacaktır.

Fahrettin Murtazaoğlu, aslen Trabzon - Köprübaşı'na bağlı Dağardı köyünden bir aileye mensuptur. Büyük baba Mehmet Efendi, Türk- Rus savaşında Ruslara esir olur. Diğer esirlerle birlikte bugün Gürcistan sınırları içinde bulunan ve Abhazya'nın başşehri olan Sohum'a gönderilir. Murtazaoğlu, birinci dünya savaşındaki Kafkasya Cephesi (24 Ekim 1914-30 Ekim 1918) I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Rusya ile savaşını ifade etmektedir. Bir süre Rus ordusunda esir kalan Mehmet Efendi, Osmanlı-Rus esir mübadelesinde iade edilir. Türkiye'ye dönen Mehmet Efendi, eşini ve henüz dört yaşında olan Abdullah Efendi'yi alarak bu defa çalışmak amacıyla Sohum'a bağlı Verhnyaya Eşara köyüne yerleşir. Yıl 1918'dir. Buranın topraklarının verimli olması, bölgeye Türkiye'den göçü de artırır. Muhtemeldir ki, bu dönem Rusya'da çarlık döneminin bittiği ve Bolşeviklerin iktidara geldikleri dönemdir.

Verhnyaya Köyü'nde yaşayanlar, Abhaz, Ermeniler, Türkiye'den gelip yerleşen gurbetçi Türkler ile Lazlardır.

Henüz dört yaşında iken Sohum'a gelen Abdullah Efendi, burada büyür. Tiflis'te eğitimini tamamlayarak öğretmen olur. Sohum'da bulunan Türk okullarında Türkçe öğretmeni olarak çalışır. 1936 yılında Sabiha Hanım¹ ile evlenir. Burada yaşayanların evlilik işlemleri Türkiye'nin Batum başkonsolosluğunda yapılmaktadır.

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi

¹ Sabiha Hanım'ın babası da tıpkı Fahrettin Bey'in ailesi gibi Türkiye'den gitmiştir. Aslen Sürmene'nin Aksu köyünden olan Dilaveroğlu Ahmet'in kızıdır. Annesi ise Ayşe Hanım ise Kasapoğlu lâkabıyla anılan bir aileye mensup olup Sürmene'nin Zarha mahallesindedir.

Fahrettin Murtazaoglu anne ve baba tarafından Türkiye'den gelen bir aile ortamında 1937 yılında doğar. Anne ve baba tarafından birinci derecede akrabalar Verhnyaya Eşera köyünde yaşamaktadırlar.

İkinci dünya savaşının başlamasıyla birlikte aile Türkiye'ye dönmek için teşebbüste bulunur. 1939 yılında Fahrettin Bey'in dedesi, amcaları ve halaları Türkiye'yi döner. Abdullah Bey ve çocukları ise Anne Sabiha Hanım'ın eksik belgelerinden dolayı Türkiye'yi dönemezler. 1941 yılında belgeleri tamamlayan aile, Türkiye'ye dönmek için bütün hazırlıklarını tamamlar ve buradaki varlığını satmak suretiyle elden çıkarır. Ancak ikinci dünya savaşının şartları, Sovyetler Birliği'nin Alman-Türk ilişkileriyle ilgili endişeleri, Sovyetler birliğinde Türklere karşı olan tavrın burada da sürmesini getirir ve Abdullah Bey'in söylediği iddia olunan; "Göreceksiniz, Hitler Moskova'yı kısa bir süre sonra işgal edece." ifadeleri sebebiyle Abdullah Bey tutuklanır. Abdullah Bey'in tutuklanmasıyla aile anneanne'nin annesine sığınır. Anneanne Ayşe Hanım çok otoriter ve koruyucu karakteri ön planda bir kadındır. Oğulları- Fahrettin Bey'in dayıları Nazım ve Tahsin - köyde bulunan kolhozda karın tokluğuna çalışmaktadırlar ve savaş şartlarının da ağırlığıyla geçim sıkıntısı yaşamaktadırlar. 1941 yılında tutuklanan Abdullah Bey, 1943 yılına kadar çok zor şartlarda hapis yatar. Fahrettin Bey'in ifadesine göre her gün işkenceden geçer, ancak isnat edilen suçu da hiçbir zaman kabul etmez. Nihayet 1943 yılında hapisten salınır ve sınır dışı edilir. Bu süre zarfında ailesiyle görüştürülmez. Dolayısıyla 1941 yılından itibaren Sabiha Hanım eşiyile, Fahrettin ve kendisinden üç yaş küçük olan 1940 doğumlu kardeşi Şefika bir daha babalarını göremezler.

Abdullah Bey'in Türkiye'ye gönderilmesinden hemen sonra bu defa da anne Sabiha Hanım, "asker kaçaklarına yardım etmek" suçlamasıyla tutuklanır ve üç yıl hapis cezasına çarptırılır. Ancak beş-altı ay sonra hapis suçu "casusluk" ile biter. Göçmen veya yerleşik Türklerin en büyük sıkıntısı, Türkiye'ye karşı casus olarak kullanılmalarıdır. Stalinist ve sosyalizm düşmanı olarak gösterilen Türkler, bilgi toplamak amacıyla sık sık Türkiye'ye gönderilmek istenmektedir. Üstelik bunların verilen görev ile ilgili bir eğitimden geçmemiş olmaları da dikkate şayandır. Hatta çoğu kez casus olarak görevlendirilen bu kişilerin okuma-yazması da yoktur. Anne Sabiha Hanım da hiçbir eğitim almadan, hata okur-yazar dahi olmadığı halde 1942 yılında Türkiye'ye gönderildi. Sovyetler Birliği bu durumu iki yönüyle faydalı buluyordu. Türkiye'ye gönderilen casuslar ya yakalanıp öldürülecek, yakalanmazlarsa da Sovyetler Birliği'ne bilgi getireceklerdi. Bu durum, o dönemde halk arasında böyle yorumlanıyordu.

Sabiha Hanım, eşinin Türkiye'ye gönderildiğini, iki çocuğa bakacak kimsenin olmadığını söyleyerek bu karara karşı gelse de, ilgili makamların; "Senin çocukların annenın yanında kalacak. Onlara biz yardım ederiz. Stalin ve sosyalizm uğruna Türkiye' gitmek zorundasın. Eğer hayır derssen Stalin gücenir, dolayısıyla akrabalarının ve çocuklarının başına çok kötü işler gelir: seni tekrar hapse, çocukları yeri belli olmayan bir kimsesiz çocuklar yurduna, akrabalarını ise sürgüne gönderebilirler. Daha kötü yaptırımlar da uygulanabilir."diyerek Sabiha Hanım'ı tehditle razı ederler. Sabiha Hanım çocukların ve yakınlarının başlarına geleceklerden korkular sebebiyle Türkiye'ye gelmeye razı olur. Türkiye'ye gelen Sabiha Hanım, kendisini ihbar eder. Bunun üzerine Sahibe Hanım'ı Kırşehir'e mecburî iskâna gönderirler. 1955 yılına kadar burada kalır.

Çocuklar anneanne Ayşe Hanım'ın yanına verilir. Ayşe Hanım kızının idam edildiğini veya edileceğini düşünerek her gün ağlamaktadır.

Fahrettin ve Şefika kardeşler anne ve babanın Türkiye'ye gönderilmeleri üzerine Türkiye'ye dönmek arzusunda ve Türk vatandaşı da olan anneanne Ayşe Hanım da dönememez. Torunlarının yanında kalmak mecburiyetindedir.

Fahrettin Murtazaoğlu ve akrabaları, bir yandan göçmen, bir yandan kimsesiz, bir yandan da yoksullukla başa çıkmaya çalışmaktaydılar. Sabiha Hanım'ın Türkiye'ye gitmesi karşılığı vaad edilen yardım, hükümetçe verilmiyordu. Ayşe Hanım'ın çocukları, Fahrettin ve Şefika'nın dayıları, yılda bir kez verilen gıda maddesi karşılığında kolhozda çalışmaktaydılar. Belki günlük ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri inekleri ve tavukları vardı, ancak bunların vergileri de oldukça ağırdı. Hayvan başına alınan vergi, post vergisi, yumurta vergisi, yağ vergisi vs.

İkinci dünya savaşı yıllarında Gürcistan bölgesinde Türkçe eğitim yapan okullar kapatılır. Dolayısıyla Fahrettin Bey'in okul döneminde Türkçe eğitim yapılmaz. O da Gürcü diliyle eğitim yapan okula gitmek zorundadır. Dokuz yaşına kadar Gürcüceye ihtiyaç duymayan, dolayısıyla Gürcüce bilmeyen Fahrettin Bey, okulda zorlanır.

Türkiye'ye gitmek için hazırlanan bir aile, Türkiye'ye gidip bir daha haber alınamayan anne ve baba... Geçinmekte zorlanan dayılar, teyze, anneanne, anneannenin annesi... Küçük, ama yaşama azmi olan, hayata var gücüyle bağlanan, bütün yokluk ve yoksulluklara karşı direnen, hükümetin baskısına boyun eğmeyen bir grup...

İkinci Dünya savaşı bitmiştir. Yavaş yavaş taşlar yerine oturmaya başlayacaktır. Ancak bir dedikodudur başlar. Türkler sürgüne gidecek!..

1949 yılına kadar hayat akıp gider. Sürekli huzursuzluk, sürekli korku, yoksulluk, kimsesizlik...

1949 Haziranında kapılara asker dayanır ve yıllarca devam eden dedikodular gerçekleşir. Türkler sürgüne! Fahrettin Bey on iki, Şefika Hanım dokuz, anneannenin annesi yüz yaşında... Anneanne ve dayılar ile teyze yetişkinler... Fahrettin Bey sürgün sabahını çocukluktan kalan silinmiş hafızayla şöyle anlatıyor:" Sürgün ettiklerinde ben 12 yaşındaydım. Her şeyi bugünkü gibi hatırlıyorum. Bir gün sabah birkaç asker geldi ve; "Siz burada Türkiye'ye yakınsınız, bu yüzden sizi buradan biraz uzaklaştıracağız. Şimdi iki saat içinde eşyanızı toplayın. Elinizde ne götürebilirsanız alabilirsiniz ve üç km. uzakta olan ve sizi bekleyen kamyonun yanına gidiniz" diye emrettiler. Gönderileceğimiz sürgün yerini söylemediler. Tam bir kaos içindeydik. Eşyaların sadece bir kısmını toplayabildik ve askerlerin denetiminde kamyonu kadar gittik. Geri kalan eşyamız, evimiz, ineklerimiz, tarla ve bahçemiz, ücretsiz olarak, köyümüze hükümet tarafından yerleştirilen Gürcülere verildi."

Sürgüne gönderilecek olanlar sabah erken saatlerde kamyonlarla Verhnyaya Eşera'dan Sohum'a nakledilirler. Köyde yaşayan bütün Türkler ve Türkiye'den gelen Lazlar topluca sürgüne tabii tutulmuşlardır. Verhnyaya Eşera ve köyün dışındaki bölgelerden Gürcü, Abhaz, Rus ve Ermeniler sürgüne gönderilmediler. Kazancıoğulları, Karaahmetoğulları, Uzunlioğulları, Bernekoğulları, Uzunbekiroğulları, Bekiroğulları aileleri sürgüne gönderilen ailelerdi. Hata Türk asıllı Recep Emiroğlu'nun ve Laz asıllı Mehmet Bayraktaroğlu'nun eşleri Rus asıllı olmalarına rağmen, bunlar da sürgüne gönderildiler. Eş ve çocukları ise sürgünden muaf tutuldular.

Yolculuk Sohum'dan başlar. Sohum tren istasyonundan başlayan sürgün hatıralarını Fahrettin Bey çocuk zihninde kalan cümleler ile nakletmektedir: " İstasyonda bizi yük treni bekliyordu. Her vagona 5-6 aile yaşlılarıyla, körpe çocuklarıyla eşya gibi itile kalka dolduruldu.

Ailelerle yüklenen vagonlarda korkunç bir manzara vardı: boğucu hava, aileleri bir birinden ayıran son derece dar geçitler, körpe çocukların değişik seslerle ağlaması, kadınların ağlamaktan kızarmış gözleri, erkeklerin endişe ve kaygı dolu yüzleri, askerlerin, ailelerin fertlerini kaba bir şekilde kontrol etmesi,...

Bir kaç saat sonra tren kalktı. Böylece, özellikle bizim aile Türkiye'ye gitmeyi beklerken tam tersine, kendimizi yeri bilinmeyen bir sürgün yolunda bulduk Sürekli askerlerin denetimindeydik. Bazı istasyonlarda 2-3 saat, bazılarında da 8-10 saat duruyorduk Sadece öğle yemeği veriliyordu..."

Sürgün treni Sohum'dan hareket ettikten Krasnodar'a gelir. Bu istasyonda Türk, Rum ve Ermeniler de sürgün kafilesine katılırlar. Daha önce sürgünden muaf tutulan Ermeni ve Rum ahalinin sürgüne gönderilmesine sebep, bunların Türkiye kökenli olmalarıydı. Sadece Türk olmak şüphelenmek için yetmiyor, milliyeti ne olursa olsun Türkiye'den gelmiş olmak da şüphelerin artmasına yetiyordu. Fahrettin Murtazaoğlu, SSCB İçişleri Bakanlığı'nın böyle bir yönetmelik çıkardığını, bu yönetmelik gereğince I. Dünya savaşı öncesinden de olsa Türkiye ile her hangi bir bağı olanların sürgün olunmaları gereğini daha sonraki dönemlerde, hukuk formasyonu kazandığı zaman öğrenecektir. Zira Türkiye'nin 1946-1949 yılları arasında ABD ile çeşitli antlaşmalar yapması, müttefik olmaları, Sovyetlerin şüphelerinin artmasını ve dolayısıyla bu tedbirleri almasını mecbur kılıyordu.

Tren yeniden bilinmeyene doğru hareket eder. Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Rusya'nın en Kuzeydeki bölgeleri ya da Sibiry muhtemel gidilecek yerlerdi. Zira daha önceki sürgünler bu bölgelere olmuştu.

Fahrettin Murtazaoğlu henüz on yaşındadır ve nereye gidileceği konusu önem arz etmez. Onun için önemli olan başka şeyler vardır. Bunları Fahrettin Bey'den aktaralım: "Benim ayrı endişe ve üzüntülerim vardı. Her şeyden önce babamın Türkiye'de olmasına rağmen ben tam tersine, Türkiye'den ve dolayısıyla babamdan uzaklaşıyordum. Öte yandan annemin hayatta olup olmadığı belli değil. Hayatta olup dönerse, bizi yaşadığımız yerde bulamayacak. Bizi sürgünde bulursa bile, Türkiye'de casusluk yaptığı halde bizimle Türkiye'ye dönemez diye çok üzülüyordum. Bir sonraki üzüntüm, 4. sınıf için aldığım Gürcüce ders kitaplarını unutmuş olmamızdı.. Bu olay aklıma gelince çok üzülüyordum. Çünkü okumayı çok seviyordum. Ancak, sürgün yerinin Gürcistan olmayacağını, dolayısıyla Gürcüce eğitim yapan okulların da orada bulunmayacağına aklım kesmiyordu."

Yük vagonlarında başlayan yolculuk yirmi sekiz gün sürer. Tren Tomsk şehrine varır, sürgünler indirilir ve kamyonlara bindirilip Tom nehri limanına nakledilirler. Buradan gemilerle sürgün dağıtımı yapılır!

Kimin nereye gideceğini kimse bilmez. Limana getirilen aileler gruplara ayrılarak farklı yerlere nakledilirler. Fahrettin Bey ve ailesinin bulunduğu gemi Ket nehri boyunca yol alır ve Tomsk'a bağlı Kurya köyüne varır. Kurya Köyü, Tomsk'a 400 km mesafede ve gemiyle dört günde varılan bir yerleşim yeridir.

Kurya ve civarı, 1928-1932 yılları arasında sürgüne gönderilen kulaklar (Çiftlik sahibi varlıklı Ruslar) tarafından kurulan bir yerleşim yeridir. Kulaklar buraya sürüldükten sonra soğuk ve açlık yüzünden nüfusun ancak yüzde onu hayatta kalabilmiştir.

Sürgün kafilesini boş bir araziye bırakırlar. Kendi ifadeleriyle "yabanî hayvan gibi, vahşi doğayla baş başa " bırakılırlar. Bırakıldıkları köyün çevresi tamamen bataklıklarla kaplıdır. Geldikler mevsim itibarıyla sivrisinek çok önemli bir tehlike kaynağıydı. Kendi barınaklarını/

barakalarını kendileri yapan sürgünler beyaz ağaç/huş ağacı veya ot kurularının dumanlarıyla kendilerini sivrisineklerden koruyabiliyorlardı. Burada bir ay geçirilir. Bir ayın sonunda Kuzurova adında bir köye götürülürler. Kuzurova'ya yerleştirilen ailenin yetişkin erkekleri- ki ailede Nazım ve Tahsin Bey bulunmaktadır.- buraya kırk km uzaklıkta bulunan bir orman köyüne götürülürler. Burada kesilen kerestelerin nehir yoluyla taşınmaları esnasında kayıkta kürekçilik yaptırılmaktadır. 1949 yılının eylül ayı geldiğinde soğuklar iyiden iyiye artmıştır. Hava sıcaklığı -60 dereceyi göstermektedir. Barınaklardan yerleştirildikleri yerden dışarı çıkmaları mümkün değildi. Zira kışlık giyecekleri yoktu. Yiyecekleri yoktu, çünkü orman işlerinde çalışan Nazım ve Tahsin dayılar nehrin biz tutması sebebiyle köye gelemiyorlardı. Çöplerde yiyecek toplayarak karınlarını doyurmaya çalışıyorlardı. Dilencilik ve çöpten yiyecek teminiyle günler günleri kovalıyordu. Fahrettin Bey'in ifadesine göre dilencilikte en kazançlı şey patates, çöpten ise patates kabuğu sahibi olmağı.

Fahrettin Murtazaoglu bunları şu cümleler ile ifade etmekte: "...Kendimizi insan olmaktan çıkmış hissediyorduk. Bunun yanı sıra bir de hiçbir yere ayrılma, şehir şöyle dursun başka bir köyde yaşayan akrabaları ya da arkadaşları ziyaret etme hakkımız yoktu. Bu durumu kontrol etmek için her ay, 15 yaşını doldurmayan çocuklar hariç herkes, karakola gidip imzasını atmak zorundaydı.

Hatırlıyorum, bir gün anneannemin annesinin başına üstten bir tuğla düştü ve başı yarıldı. Yarasıyla uğraştığımız zaman kulaklarında Türkiye'den beri asılan altın küpelerini fark ettik. Bunun üzerine onları yiyecek karşılığı yerli Ruslara satma, yani yiyeceğe ulaşip bir süre daha yaşayabilme fikri aklımıza geldi. Bu durum o an hepimizi ümitlendirmiş ve çok heyecanlandırmıştı. Yiyeceğe ulaşma ümidi. Yani birkaç patates ya da ekmek artığı... Yani bizi ölümden geri çevirecek bir şeyler. Çünkü hepimiz bitkin düşmüştük, açlıktan takatimiz, halimiz yoktu, hareket edemez hale gelmiştik, günlerce bir şey yememiştik Bu fikri gerçekleştirmek için anneannem sonraki gün köye gitti ve altın küpeleri iki kova patatesle değişip geldi. Patatesleri 1-2 günde yedik ve biraz canlandık. Benim, her aç insan gibi çok kötü şeyler aklıma geliyordu. Mesela, anneannemin annesi ölse de bize daha çok yiyecek kalsa diye düşünüyordum. Şimdi aklıma gelince utaniyorum. Ne var ki o zamanki şartlar öyleydi. Bu gibi şartlarda insan vahşi içgüdünün dışında hiçbir duygu duyamıyor. Yaşama, ya da ölüme direnme içgüdüsü..."

Sürgünün bir yılı böyle geçer. O yıl içinde güçlü ve genç olanlar direnirler. Hasta ve yaşlılar soğuk, stres ve açlıktan ölürlere. Anneanne Ayşe Hanım da ölür. Dilenerek, düşe kalka, "yarı ölü" bir şekilde hayatta kalmayı başaranlar yaza kavuşurlar. Bir yıl böylece geçer. Fahrettin Bey imkânsızlıktan okula gidememiştir. Açlık ve yoksulluktan okula gitmek veya okula göndermek de kimsenin aklına gelmez. Yaz geldiğinde çevredeki nehirlerin buzları çözülür. Köyde bulunanlar balık avlamaya başlarlar. Avladıkları balıkları yer, satar ve bir kısmını da satarlar. Dayılarıyla irtibat kurulur ve dayılarından para gelmeye başlar. 1950 yılının Eylülünde okullar açılır ve Fahrettin Bey okula başlar. Ancak Türkçe ve biraz da Gürcüce bilen Fahrettin Bey Rusça bilmemektedir.

Köy sakinleri 1932 yılında sürülen Rus Kulaklar, 1949 yılında birlikte sürülen Türkler, Rumlar, Ermeniler, Ukraynalılar ve Litvanyalılarından ibaretti. Bunların ortak yönleri herkesin sürgün olmasıydı. Bu yüzden etnik problem yoktu. Milliyet bakımından kimse kimseyi aşağılamaz, kimse kimseyi düşman bellemezdi. Hatta tehcirle Türkiye'den giden Ermeniler bile Türk insanına karşı bir muhabbet ve minnet duygusu içinde olduklarını söylemekteydiler.

Zira tehcir esnasında Türk ailelerin kendilerini koruduğunu, yiyecek verdiklerini ve yolculuklarını sağ salim bitirdiklerini söylemekteydiler. Köyde bulunan Rus asıllı Starodubtsev

Pavel ve Ryabtsev Gennadiy, Ermeni asıllı Demirçyan Kivor ve Şahmelyan Tigran, Rum asıllı Kiryakidi Yekaterina, Ukraynalı Grinişin Vladımır ve Blajenko Vera, Litvanyalı Senvaytis Vitovtas Fahrettin Bey'in unutamadığı yakın arkadaşlarından bazılarıdır.

Türk olmak Ruslar tarafından olumsuzluk örneğiydi. Türk kavramı aşağılayıcı bir sıfat olarak geri zekâlı, yıkanmamış, pis, kültürsüz anlamlarında kullanılmaktaydı.

1956 yılında hayatlarını değiştirecek gelişmeler olur. Baba Abdullah Bey'den bir mektup alırlar. Aile ve bütün yakınları bu mektuba sevinirler. Abdullah Bey, Samsun'a bağlı Kaş Yayla köyüne yerleşmiş ve tarım işleriyle uğraşmaktadır. Maddî durumu iyidir. Fahrettin ve Şefika'yı davet eder. Abdullah bey'in mektubu Verhnyaya Eşera'ya gelir. Orada bulunan bir Ermeni tanıdıkları mektubu ulaştırmıştır. Bunun üzerine Batum Başkonsolosluğu'na müracaat eder ve Türkiye Cumhuriyeti pasaportunu alırlar. Resmî olarak Türk vatandaşlığını almışlar, Türk vatandaşı olduklarını tescil ettirmişlerdir.

Aynı yıl aldıkları bir başka sevindirici haber annelerindedir. Anne Sabiha Hanım bir mektup yazarak kendisinin Gürcistan'da olduğunu bildirir. Ailenin idam edildiği bilgisine sahip oldukları anne de hayattadır. Gürcistan'ın Kobileri şehrinde oğlu Yusuf'la birlikte yaşadığını anlatır ve ziyarete geleceğini yazar.

Anneden alınan mektup çocukları hem heyecanlandırır, hem üzer. Zira bu iki haber iki çocuğun yetim ve öksüzlükten kurtulmaları demektir.

Ancak, annenin casus olarak gittiği Türkiye'de nasıl çocuk sahibi olduğuna dair sorular çocukları endişelendirir ve üzer. Fahrettin Bey bundan sonrasını şu cümleler ile aktarır: "Eylül 1956'da annem oğlu Yusuf'la gerçekten bizi ziyaret etti. Dahası, bir sene de orman işletmesinde sıradan işçi olarak çalıştı. Bir gün on üç sene içinde başına neler geldiğine dair şunları anlattı: Türkiye'ye geldiğinde ilk önce babasının köyü Aksu'ya uğruyor ve dayısı Dilaveroğlu Şaban'a her şeyi anlatıyor. Zoraki bir şekilde Türkiye'ye gönderilmesi nedeniyle karakola teslim olacağını söylüyor. Ancak bu düşüncesini gerçekleştirmeden önce köylülerden birisi onu ihbar ediyor. Bunun üzerine tutuklanıyor ve hakkında soruşturma açılıyor. Soruşturma birkaç sene sürüyor. Soruşturma esnasında babamla bile yüz yüze getiriliyor. Askerî mahkeme, annemizin Türkiye'ye zorunlu olarak gönderilmesini ve burada casuslukla ilgili her hangi bir faaliyette bulunmamasını, ayrıca iki çocuk annesi olmasını göz önünde bulundurarak, başka bir yerleşim yerinde yaşamaksızın zorunlu olarak Kırşehir'de yaşamasına karar vermiş. İşte annem, 1956'ya kadar o şehirde yaşamak durumunda kalmış. Burada da birisiyle fiilen evlenip çocuk sahibi oldu. 1956'da tahliye olup Sovyetler Birliğine döndü."

Ailenin anne babayla yeniden haberleşmesi, Sabiha Hanım'ın Sovyetler Birliği'ne dönmesi 1953 yılında Stalin'in ölümüyle başlayan nisbî rahatlamanın sonucudur. Zira Kruşçev, Stalin döneminde yanlış uygulamalar yapıldığını kabul ederek anti-Stalinizasyon kampanyası başlatmıştı. Bu nisbî rahatlama ve Kruşçev'in yeni politikalarına uygun af kanunu çıkar. Sürgünlerin eski yerleşim yerlerine dönmeleri şartıyla serbest dolaşım hakkı verilir. Sürgün edilenlerin eski yerleşim yerlerine dönmeleri hâlinde, o bölgelere yerleştirilenlerle çatışmaların yaşanacağı tahmin edilmektedir. Bunun bir başka yönü ise sürgün olanların büyük çoğunluğu Türk'tür ve Karadeniz havzası Türk'ten arındırılmış ve dolayısıyla Türkiye ile olan irtibat da kesilmiş olacaktı.

Fahrettin Murtazaoglu, babası Abdullah Bey'den haber aldıktan sonra Türkiye'ye dönmek için daha bir gayretle çalışır. Şefika Hanım annesiyle birlikte olmayı tercih eder. Ancak Sabiha Hanım'ın dönmüş olması, Türkiye'ye casusluk faaliyeti için gönderilmiş olması Fahrettin

Bey'in de Türkiye ümitlerini kırar. Annesiyle de arasına soğukluk girer. Kendisi hep annesini sorguladığını, annesinin ise her defasında; "Türkiye'ye size dokunulmasın diye gittim" cevabını verdiğini ifade eder.

Anne casus olarak, baba sınır dışı edilerek Türkiye'ye; çocuklar Türk oldukları için Sibiryaya, ölüme gönderilirler. Dokunmamak böyle mi olur? Tomsk yaşanan köye 400 km mesafede, Moskova'ya uçakla 4 saat uzak. Casus anneye kalmak Fahrettin Bey'e zul gelir. Tek düşüncesi babasının yanına, Türkiye'ye gitmektir. 400 km yolu aşacak, Tomsk'a ulaşacak para bulunmaz. Fahrettin Bey ilköğrenimi tamamlar ve orman işletmesinde çalışmaya başlar. Bir yıl orman işçiliği yapar.

İlköğrenimini bitirmiş, bir yıl çalışarak para biriktirmiştir Fahrettin Bey. Temmuz 1957'de Verhnyaya Eşera'dan ayrılıp Tomsk'a gider. Orada İçişleri Müdürlüğü Yabancılar Şubesine Türk pasaportunu gösterip Türkiye'ye gitmek için gereken belgeleri ister. İlgili kişi; "Senin Türk vatandaşlığını tanımıyoruz. Sizin konsolosunuz her Türk pasaportu isteyeneye hayır demez. Elindeki Türk pasaportunu ister çöpe at, ister hatıra olarak sakla. Şimdi ise hemen gidip Rus kimliği (pasaportu) alacaksın. Sana üç gün süre veriyorum. Bu süre içinde Rus kimliğini almasan ağır yaptırımlara uğrarsın. İkincisi, rahat yaşamak istiyorsan, babanla yazışmana son ver. Türkiye bir numaralı düşmanımız olduğu halde sen oraya mektup yazıyorsun. Eğer yazışmaya devam edersen, bu konuda da yaptırıma uğrarsın".

Bunun üzerine Fahrettin Bey Türkiye'ye gitmekten vazgeçmek zorunda kalır. Kendi ifadesiyle "korkmuştur". Bu korkuyla Rus kimliğini alır, Türk pasaportunu da saklar.

Böylece Sovyetler Birliği tanımasa bile fiilen çifte vatandaşdır. Türk ve Sovyet vatandaşı... Korkusundan Abdullah Bey'le yazışmayı da bırakır. Babasından gelen mektuplara cevap veremediği için, baba ümidin keser ve o da mektup yazmaz. Ancak Türkiye sevdası başından gitmez...

1957 yılında başlanılan Sağlık Meslek Okulu, 1960 yılında biter. Yatılı okulda boş zaman buldukça başka işlerde çalışılır ve nihayet Fahrettin Bey orta öğrenimini tamamlayıp bir meslek sahibi olur. Bu arada aile Kobuleti'ye yerleşmiştir. Fahrettin Bey de mezuniyetten sonra ailesinin yanına gider. Ancak Türk olduğu için kimse iş vermez. Nihayet Türk olduğunu saklar ve sağlık memurluğu yapar. İyi bir sağlık elemanıdır ve bundan dolayı hastanede bir müddet çalışır. Daha sonra, 1961'de askere gider ve Belorusya - Mogilyov şehrinde bulunan askeri birlikte Sağlık noktası müdürü olarak askerliğini yapar.

Hayata atılan Fahrettin Bey, Türkiye sevdasında vazgeçemez ve Sovyet hukukunda bulunan "vatandaşlar arasında eşitlik ilkesi"ne rağmen Türk olmasından dolayı o eşitler içine giremeyince, bu eşitliğin hukukî yollarını aramak için hukukçu olmayı ister. Askerliğini bitirdiği yıl, 1964 yılında Tomsk üniversitesi hukuk fakültesine başlar, beş yıl sonra, 1969'da mezun olur ve aynı yıl asistan olur.

Yeniden Türkiye'ye gitmek için teşebbüste bulunur. Turist olarak gitmenin yollarını arar. Ancak turist olarak gidenler arasında da ayırım had safhadadır. Turist olarak akraba ziyareti için Sovyetler Birliği dışına çıkanlara izin verildiği halde Türkiye ve Türkler için bu söz konusu değildi. Yine de denemek gerek. Fahrettin bey yasağı deler ve babasına bir mektup yazarak durumunu anlatır. Türkiye'den davet mektubu ve taahhütname gelir. 1969 yılında bu davetiye ile gerekli müracaatı yapar ama nafiye. İzin verilmez. Fahrettin Bey bu yıldan sonra kırgın, küskün bir hayat yaşar. 1988 yılına kadar bir daha Türkiye ile haberleşmez.

Akademik çalışmalarına devam eden Fahrettin Bey Tomsk Hukuk Fakültesi'nde çalışır, 1979 yılında hukuk doktoru, 1983 yılında da doçent olur. Artık iyi bir hukukçudur.

Bütün planlarını Türkiye'ye dönmek ve Türkiye'de yaşamak üzerine kuran Fahrettin Bey, evliliği de ertelemiştir. Aynı zamanda Türk olmayan biriyle evlenmeyi de asla düşünmez. Zira Türk olmayan biriyle evlendiği takdirde Türkiye'ye gitmede problem çıkmasından endişe etmektedir. Türkiye ümidini yitirince evlenmeye karar verir ve 1974'te Batum'da tanıştığı Natali Hanım'la evlenmeye karar verir. Aslen Trabzonlu olan Natali Hanım Aksu köyünden Dilaveroğlu ailesindedir. Babası Türkiye, annesi de Ahıska bölgesi Türk'tür. 1976 yılında kızı Gülnara, 1982 yılında da oğlu Rasim doğar. Hocayla tanıştığımız 1999 yılında kızı Gülnara Hanım'a Türçıska diye hitap ederdi.

Gorbaçev'in iktidara gelmesiyle (1986) Sovyetler Birliği'nde bir rahatlama oldu ve bunu fırsat bilen gruplar; Yahudiler, Almanlar, Rumlar ve diğer gruplar memleketlerine dönmeye başladılar. Bu durum Fahrettin Bey'in Türkiye'ye gitme ümidini canlandırır.

Türkiye'ye gitmek için yeniden teşebbüste bulunur ve 1988 yılında babasına mektup yazar. 19 yıl sonra babasından cevap alır. Ancak mektubunda istediği davetiyeyi göndermezler. Çünkü Abdullah Bey Samsun'un bir köyünde yaşamaktadır ve Fahrettin Bey ve ailesinin intibak edip edemeyecekleri konusunda tereddütleri vardır. Bunun üzerine hiç olmazsa ailesini görmek için Türkiye'ye gelmek isteğini bildirir, bunun üzerine babası bir davet mektubu gönderir. Davet mektubuna binaen Türkiye vizesi ve Sovyetler Birliği'nden izin alınarak Batum'a, oradan Hopa ve Samsun'a varılır.

Abdullah Bey 1951 yılında evlenmiş ve bundan üç çocuğu olmuştur. Samsun'a 30 km mesafede olan Kaşyayla Köyünde yaşamakta ve ancak kendisini geçindirebilecek kadar toprağı, birkaç baş büyük hayvanı vardır. Yoksul bir hayat yaşayan Abdullah Bey'in durumu Fahrettin Beyi ziyadesiyle üzer. Hem Türkiye'de yaşamak, hem babasına yardım etmek için Türkiye'ye gelmeye karar verir. Ancak, ne doğru dürüst Türkçe bilir, ne okuması vardır, ne de yazması. 50 – 60 kelimelik bir konuşma Türkçesi, o da Sürmene ağzı... Sadece Türkçeyi bilmemek değil, Türk kültürünün de tanımıyor ve yaşamıyordu Fahrettin Bey. Yine de Türkiye'de yaşamak korkutmadı..

Türkiye'de yaşamak, dolayısıyla Türkçeyi bilmek, Türk dilinde eğitim görmek, Türk dilinde yayınlanan gazete ve kitap okumak Fahrettin Bey'in hayaliydi. Hayallerini çocukları için gerçekleştirmek maksadıyla şartlar ne olurla olsun, Türkiye'ye gelmeye kesin karar kararlıdır Fahrettin Bey...

Samsun'a gelen Fahrettin Bey 50 yıl aradan sonra basıyla buluşur. Elli yılın hasreti iki günde giderilmez. Abdullah Bey Fahrettin Bey'in Türkiye'ye gelebilmesi için gerekli davet mektubunu bu arada hazırlar ve bir gün sonra dönmek üzere Kaşyayla'ya gider. Ertesi gün kar yağar ve yollar kapanır. Birkaç gün geçer, Fahrettin Bey ve Natali Hanım'ın Türkiye'de kalma süresi biter. Samsun'dan ayrılırlar ve Tomsk'a dönerler. Babasını gören Fahrettin Bey, Türkiye'ye gitmeye hazırdır. Aradan bir hafta geçer ve babasının ölüm haberi gelir. Amcaoğlu Rıza Bey telefonla bu kara haberi vermiştir.

Bu arada Abdullah Bey'in temin ettiği taahhütname kaybolur. Aile tekrar Samsun'a gelir ve Samsun'daki kız kardeşi Hayriye Hanım taahhütnameyi verir.16 Ağustos 1991 tarihli taahhütname Türkiye'ye gidiş belgesidir.

Tomsk'a dönen Fahrettin Bey bir yandan da asker yoklama kaçağıdır ve Moskova Büyükelçiliği bir yazı yazar: ""Türkiye, Samsun İli Askerlik Şubesi Başkanlığından alınan bir yazıda, Türkiye'de askerlik hizmetinizi yapmamış olmanız sebebiyle yoklama kaçağı olarak

arandığınız bildirilmektedir. Şayet Sovyetler Birliği'nde askerlik hizmetinizi yerine getirmiş iseniz, yaptığınızı gösterir belgelerin Türkiye Cumhuriyeti Moskova Büyükelçiliğine göndermeniz gerekmektedir. Öte yandan, Türk vatandaşlığından çıkmak istiyorsanız, bu konuda bir dilekçe vermenizi, Türkiye'de askerlik hizmetinizi yerine getirmek istiyorsanız ise en kısa zamanda T. C. Moskova Büyük elçiliğine başvurmanızı saygılarımla rica ederim."

Fahrettin Bey bu yazıyı alır almaz yeniden Türk vatandaşı olmanın mutluluğunu yaşar. Sovyetler Birliği'nde askerlik yaptığına dair belgeyi de alarak Moskova'ya gider ve daha önce alıp teslim ettiği Türk pasaportunu göstererek Türk vatandaşlığından çıkmayacağını, Türkiye'ye yerleşmek istediğini ve orada askerlik yapmak istediğini söyler. Bunun üzerine yeni bir pasaport verilir. Fahrettin Bey pasaportunu aldıktan sonra duygularını şu cümleyle ifade eder: "Sevincimden ne yapacağımı bilmiyordum."

Tomsk'daki işlerini tasfiye eden Fahrettin Bey 1993 yılında Türkiye'ye gelir. Türkiye'ye gelmeden önce; profesörlük unvanını almasına az bir süre kala üniversitedeki görevini bırakır. Zira bu unvanın Türkiye'de işe yaramayacağını düşünür. Dört ortakla kurdukları özel üniversitenin ortaklığından ayrılır. Sahip oldukları menkullerini ucuz fiyatla elden çıkarırlar.

Tomsk'tan ayrılan aile, 1992 yılın 9 Kasımında Batum'a Natali Hanım'ın akrabalarına gelirler. Burada uzun süre kalan aile, Tomsk'tan gelen eşyaları da alarak 28 Ocak 1993'te Samsun'a gelirler. Yolculuk kiralanan bir kamyonun şoför mahallinde yapılır. İki buçuk ay süren yolculuk, satılan eşyalardan elde edilen paraların da elden çıkmasıyla 500 dolarla noktalanır.

Samsun'a geldiklerinde yeni bir akraba, yeni bir dost bulan Yazıcı ailesi kullarımlarına verdikleri evleri, bütün maddi ve manevi destekleriyle Murtazaoğlu ailesinin ayakta durmasını sağladılar.

Türkçe bilmeyen çocuklar okullara yerleştirilir.

Murtazaoğlu ailesinin, özellikle Fahrettin Hoca'nın hayalleri gerçekleşir. Çocuklar Türkiye'de büyüyecek ve asimilasyona uğramayacaklar, Türkçe eğitim alacaklar, Türkçe yaşayacaklar ve yetiştiklerinde başka ülkeye değil kendi ülkelerine hizmet edecekler.

Sovyetler Birliği'nin dağılması, Fahrettin Bey'in Türkiye'ye gelmesi ödüllerin en büyüğü ve en şerefliyi. Bunca çileden sonra hak edilen bir ödül alınmıştı. Ancak sıkıntılar devam etmekteydi.

Murtazaoğlu ailesi akrabalarla aynı soyadı taşııyordu. Fahrettin Bey'in soyadı da Yazıcı olarak kaydedilmişti. Ancak hayatının tamamı Murtazaoğlu olarak geçmişti. Bütün belgeler Murtazaoğlu olarak düzenlenmişti. Mahkeme iki buçuk sene sürer. Yazıcı soyadı Murtazaoğlu olarak değişir.

Fahrettin Bey'in Türk vatandaşı olması, eşi ve çocuklarının Rus vatandaşı olması problem olarak duruyordu. Uzun bir uğraştan sonra bütün aile Türk vatandaşlığını aldı.

Dil problemi, problemlerin en büyüğü olarak ortadadır. Fahrettin Bey'in az ve bozuk Türkçesi belki hayatını devam ettirmeye yetiyordu. Ancak eşi ve çocukları Türkçe bilmiyorlardı. Fahrettin Bey temin ettiği gramer kitaplarıyla zor da olsa Türkçeyi öğrenir. Çocukları da okullarda öğrenirler. Öyle güzel Türkçe konuşulur ki, biraz Sürmene Türkçesi, Biraz Trabzon ağzı, biraz Rusça... Natali Hanım Türkçe üşümez, ya da üşüyemez. Soğukta soğur...

Dil bilmeme iş bulma problemini getirir. İlk yıl iş bulunmaz, iş bulursa da çalıma imkanı olmaz. Vatandaşlık işlemleri tamamlanmamıştır. Akrabaların yardımıyla hayat devam eder. Köyde tarım işleriyle meşgul olunur. Ancak geçinmek için yeterli değildir.

Sovyetler Birliği'nde askerlik yapan Fahrettin Bey'in askerlikten muaf tutulması, 68 yaşında yoklama kaçağı sayılması ve 1998 yılında açık kalp ameliyatı geçirmesi dolayısıyla "askerliğe elverişli değildir" raporuyla vatanî görevden muaf olması trajik-komik bir durum ve uzun soluklu bir hikâyedir.

Doç. Dr. Fahrettin Murtazaoğlu, bir yandan akademik çalışmalarıyla Yök'ten denklik almaya çalışırken, bir yandan da iş arar. Nihayet Ankara'da bir şirketin hukuk müşavirliğini yapar. Bir süre Moskova'da bulunur.

1995 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'ne doçent olarak atanır. Hukuk ve Rusça dersleri okutur. Bir süre Kamu Yönetimi Bölüm Başkanlığı görevini yürütür.

1999-2000 yıllarında Uluslar arası Ahmet Yesevî Türk-Kazak Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanlığı görevini de yürüten Fahrettin Hoca, 2004 yılında yaş haddinden emekli olur. Emeklilikten sonra Kırgızistan'da Türk Dünyası Araştırmaları Vakfına Bağlı olan Celalabad Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı olarak çalışır.

Aileyi bir araya toplamaya, belki kendisi de toplanmaya uğraşan Prof. Dr. Fahrettin Murtazaoğlu samsun'a yerleşir. 1979 yılında kaybettiği ve kendisine anne-babalık yapan Anneanne Ayşe Hanım'ı; ağabeylik ve babalık yapan Tahsin Dayı'yı minnetle anıyor ve özleyiyor. Rusya Federasyonu'nda Kobuleti'de yaşayan kız kardeşi Şefika ve Nazım Dayı ile Batum Gonio'da yaşayan Feruze Teyze'nin de Türkiye'ye gelerek büyük ve geniş aile olmasını arzu ediyor.

Ve sonuç olarak diyoruz ki; Merhaba hürriyet, merhaba Türkiye ve merhaba Türkleşmek.

Göçebelik ve göçlük sadece yayladan kışlağa, ya da kışlaktan yaylağa; köyden şehre veya şehirde köye değil. Göç bazen ülkeler, hata kıtalar arası olurken, bazen sınırlar arası olmuyor veya olamıyor. Göç düşüncesi ve merakı, azmi çocuk zihninde var olup hürriyete göçmek hâline dönüşebiliyor. Fahrettin Hoca'nın zihnindeki göç bu tür bir göç. Hür olmak, Türk olmak ve Türkiye'de olmak. Bu olsa olsa akıl göçü olur.